

**RECEPCJA FILOZOFII
IMMANUELA KANTA
W FILOZOFII POLSKIEJ
W POCZĄTKACH XIX WIEKU
Część 1**

**JÓZEF WŁADYSŁAW BYCHOWIEC
ANNA Z ZAMOYSKICH SAPIEŻYNA**

JAN ŚNIADECKI

FRANCISZEK WIGURA

**Opracowanie naukowe
Tomasz Kupś**

BIBLIOTEKA „STUDIÓW Z HISTORII FILOZOFII”

RECEPCJA FILOZOFII IMMANUELA KANTA W FILOZOFII POLSKIEJ W POCZĄTKACH XIX WIEKU

Część 1

Józef Władysław Bychowiec

Anna z Zamoyskich Sapieżyna

Jan Śniadecki

Franciszek Wigura

Opracowanie naukowe

Tomasz Kupś

Wydawnictwo Naukowe
Uniwersytetu Mikołaja Kopernika
Toruń 2014

Recenzent
dr hab. Andrzej Lisak

Opracowanie redakcyjne
Elżbieta Kossarzecka

Projekt okładki
Krzysztof Skrzypczyk

Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki
przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2012/07/B/HS1/01664
Tytuł grantu: „Recepcja filozofii Immanuela Kanta w filozofii polskiej w początkach XIX wieku –
opracowanie materiałów źródłowych (część pierwsza projektu)”

© Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika
Toruń 2014

ISBN 83-978-231-3195-3

WYDAWNICTWO NAUKOWE UNIwersYTETU MIKOŁAJA KOPERNIKA

ul. Gagarina 5, 87–100 Toruń

Redakcja: tel. (56) 611 42 95, fax (56) 611 47 05
e-mail: wydawnictwo@umk.pl

Dystrybucja: tel./fax (56) 611 42 38
e-mail: books@umk.pl

www.wydawnictwoumk.pl

Druk i oprawa:
Drukarnia Wydawnictwa Naukowego
Uniwersytetu Mikołaja Kopernika

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie	9
--------------------	---

JÓZEF WŁADYSŁAW BYCHOWIEC

Wstęp	13
<i>List do J. Rõmera z 21 VII 1819.</i>	23
<i>Kant</i>	29
<i>Walka Rozumu z Wolą przed Sądem Zdrowego i dojrzałego rozsądku. Alegoria satyryczna, gdzie się porównywa Istota nasza rządny domem, gdzie więc władze duszy są osobowane</i>	41
<i>List o wojnie i przeznaczeniu żołnierza przez Józefa Bychowca, świadka oczyma przeszłej kampanii francuskiej 1809 przeciw Austriakom. Z Ems, 28 kwietnia 1809.</i>	47
<i>Immanuel Kant, Wyobrażenie do historii powszechnej we względzie kosmopolitycznym (przeł. J. W. Bychowiec)</i>	55
<i>Immanuel Kant, Idea powszechnej historii w aspekcie kosmopolitycznym (przeł. M. Żelazny)</i>	55

ANNA Z ZAMOYSKICH SAPIEŻYNA

Wstęp	97
<i>Kanta o historii powszechnej</i>	101

JAN ŚNIADECKI

Wstęp	109
O metafizyce	151
O filozofii	167
<i>Początek i znaczenie nazwiska filozofii.</i>	167
<i>Filozofia uważana w naukach i uważana w człowieku.</i>	168
<i>Obelgi rzucone na tak dostojne nazwisko</i>	169
<i>Nauka Kanta nie jest i nie powinna nazywać się filozofią</i>	170
<i>Cztery główne wady i występkę w nauce Kanta</i>	171
<i>Obelgi powierzchownych statystów na filozofię: prawdziwe przyczyny rewolucji francuskiej</i>	174
<i>Do nieszczęść Francji i Europy nie wpływała filozofia</i>	176
<i>Niesłuszne obelgi teologów rzucone na filozofię.</i>	177
<i>Nieuważni teologowie wiele zaszkodzili religii, a prawdziwi filozofowie wiele jej pomogli</i>	179
<i>Jak filozofia jest dobremu teologowi potrzebna i jak dwie te nauki łączyć się powinny i wspierać wzajemnie dla dobra ludzi</i>	183
Przydatek do pisma o filozofii	185
I. <i>Powód pisania; sposób myślenia autora w psychologii; wyłożenie dawnych mniemań, z których Kant wyciągnął i złożył swoją naukę</i>	185
<i>Władze i działania umysłowe: tłumaczenie stosunku</i>	188
<i>Zdanie Anglików o filozofii i filozofach niemieckich.</i>	194
II. <i>Wywrócenie fundamentalnych zasad nauki Kanta</i>	195
III. <i>Odpowiedź na zarzuty i wątpliwości „Pamiętnika Lwowskiego”</i>	201
IV. <i>Ogólne uwagi o nauce umysłu ludzkiego i skupiony widok nauki Kanta.</i>	221
<i>Kraina ogólnych widoków samym wielkim talentom właściwa, dla umysłów pospolitych bardzo niebezpieczna.</i>	221
<i>Co zachodzi w każdej nauce? I co zrobił Kant?</i>	224

<i>Powód Kanta do reformy filozofii; jego sposoby nietrafne i niewłaściwe. . . . .</i>	225
<i>Nauki Kanta, na które podzielił filozofię, nie są naukami . . . . .</i>	228
<i>Hipoteza Kanta, udawana za pewność i do szkół nieuważnie wprowadzona, była przyczyną tych kłótni i nieszczęść, jakie w Niemczech spłynęły na nauki . . . . .</i>	231
<i>Rozum praktyczny Kanta i z niego wyciągniona zasada moralności, tak źle widziany i wyłożony, jak jego rozum czysty . . . . .</i>	234

FRANCISZEK WIGURA

<i>Wstęp . . . . .</i>	239
<i>Uwagi nad niektórymi myślami w dziełku pod napisem: Pisma Jana Śniadeckiego o filozofii Kanta, wydany w Krakowie 1821, napisane przez. . . . .</i>	247
<i>Indeks nazwisk. . . . .</i>	261

WPROWADZENIE

Niniejszy tom Biblioteki „Studiów z Historii Filozofii” stanowi pierwszą część serii opracowań materiałów źródłowych do historii recepcji filozofii Immanuela Kanta w Polsce. W pierwszej kolejności prezentujemy najważniejsze pisma z końca XVIII i początku XIX wieku: przekłady i rozprawy autorstwa Józefa Władysława Bychowca oraz pisma polemiczne Jana Śniadeckiego. Niniejsza publikacja została uzupełniona o, bezpośrednio związane z tematyką opracowań Bychowca i Śniadeckiego, nieznane dotąd rękopisy Anny z Zamoyskich Sapieżyńskiej oraz Franciszka Wigury.

Zespół badaczy z Instytutu Filozofii UMK pracujący pod kierunkiem prof. Mirosława Żelaznego od wielu lat systematycznie poszukuje świadectw recepcji filozofii Immanuela Kanta w Polsce. Niniejsza seria ma na celu pełną dokumentację i opracowanie dotychczasowych wyników badań. Kolejne tomy będą zawierały materiały źródłowe oraz omówienia innych ważnych epizodów z bogatych dziejów polskiej recepcji filozofii Kanta (w szczególności zostaną zaprezentowane niepublikowane do tej pory pisma Józefa Marii Hoene-Wrońskiego, Adama Czartoryskiego, Jana Śniadeckiego i wielu innych).

**JÓZEF WŁADYSŁAW
BYCHOWIEC**

WSTĘP

Józef Władysław Bychowiec (1778–1845) jest bez wątpienia najważniejszą postacią dziejów wczesnej recepcji filozofii Kanta w Polsce. Tłumacz, pisarz, uczestnik powstania kościuszkowskiego i wojen napoleońskich; był jedynym polskim filozofem bezpośrednio znającym Kanta i pozostającym pod jego wpływem. Edukacja uniwersytecka ubożego szlachcica pochodzącego z okolic Stonimia (na terenach obecnej Białorusi) rozpoczęła się od studiów w Szkole Głównej Wielkiego Księstwa Litewskiego w Wilnie. Została jednak nagle przerwana z powodu wybuchu powstania. W liście do Römpera (z 1891 roku) Bychowiec relacjonuje powody opuszczenia Wilna oraz dalsze skutki tej decyzji: „W czasie odbywania nauki w Uniwersytecie Wileńskim przypadła rewolucja krajowa pod dowództwem Kościuszki; zapalony, mogę powiedzieć, machinalnie, poszedłem w piętnastym roku do wojska i pełniąc powinność adiutanta przy generałach Chlewińskim i Pawle Grabowskim, odbyłem ową całą, nieszczęśliwą wyprawę. Zgryziony klęską narodu, uprosiwszy u ojca mojego niebogatego, bo mającego ośmioro dzieci, o wydanie części mojej, bardzo szczupłej, pojechałem do Niemiec, i osiem lat przepędziłem na naukach w uniwersytetach niemieckich”¹.

Przerwane studia wileńskie przyniosły jednak ostatecznie nieoczekiwane korzystne skutki. 30 października 1796 roku Bychowiec został immatrykulowany na Uniwersytecie we Frankfurcie nad Odrą, a następnie – jak sam twierdzi,

---

¹ *List do J. Römpera z 21 VII 1891*, Biblioteka Narodowa, Warszawa, sygn. 8701/t. 1, wyd. nin., s. 23–24.

choć nie potwierdzają tego faktu inne źródła – przebywał w Getyndze, gdzie najprawdopodobniej zetknął się ze znanym wówczas kantystą Friedrichem L. Bouterweckiem. Musiało to nastąpić albo na przełomie roku 1798 i 1799 lub dopiero po 1802 roku². W swojej najbardziej znanej rozprawie filozoficznej *Słowno o filozofii...* z uznaniem wspomina tego filozofa i odwołuje się do jego kompendium pt. *Lehrbuch der philosophischen Wissenschaften* (Göttingen 1813)³. 11 października 1799 roku Bychowiec został immatrykulowany na Uniwersytecie w Królewcu. Wpis w księgach metrykalnych Albertyny wyrażnie notuje go jako studenta związanego wcześniej z uczelnią we Frankfurcie: „Bychowice Joh., nobil. Polonus, ex academia Francofurtana ad Viadrum advena, matricula instructus”⁴.

Wprawdzie w czasie, gdy Bychowiec podjął naukę w Królewcu, Kant już od lat nie wykładał, jednak otoczony sławą i szacunkiem wciąż jeszcze prowadził aktywne życie towarzyskie i skupiał wokół siebie wierne grono przyjaciół. Nie ulega wątpliwości, że w filozoficznych dysputach w domu Kanta brał udział również Bychowiec. Potwierdza ten fakt niewielka notatka zachowana w spuściznie Ericha Adickesa: „H. E. Graf von Byctowitz aus Warschau will mich morgen nach 12 Uhr besuchen und ist willens künftig sich beym diplomatischen Corps in Berlin ansetzen zu lassen”⁵. Także sam Bychowiec podkreśla fakt bezpośrednich spotkań z wielkim filozofem. W jednej ze swoich prac (*nota bene* zaopatrzonej w obszerny przekład fragmentu późnej rozprawy Kanta) pisze: „Autor przydał do swej pracy pomysły Kanta o mocy w umyśle panowania nad uczuciami chorobnymi. Ponieważ miałem zaszczyt słuchać nauki

² Zamieszczone w niniejszym opracowaniu dane biograficzne opieram na dostępnych materiałach źródłowych oraz szczegółowych opracowaniach Mirosława Żelaznego (por. bibliografia). M. Żelazny, *Józef Władysław Bychowiec. Nota bio- i bibliograficzna*, [w:] *Filozofia na Uniwersytecie Wileńskim*, red. R. Jadczyk, J. Pawlak, Toruń 1997, s. 43.

³ J. W. Bychowiec, *Słowno o filozofii...*, Warszawa 1816, s. 20 i nast.

⁴ G. Erler, *Die Matrikel und Promotionsverzeichnisse der Albertus-Universität zu Königsberg i. Pr.*, Leipzig 1910–1917, Bd. 3, s. 650.

⁵ W tłum. pol.: „Pan Hrabia Bychowiec z Warszawy chce mnie jutro po 12 odwiedzić i chciałby być w przyszłości przydzielony do korpusu dyplomatycznego w Berlinie”. Notatka z 1799 r. znana z odpisu Adickesa. Zentrales Archiv der Akademie der Wissenschaften der DDR, Nachlass Erich Adickes U 5/11 (Loses Blatt 18 der Berliner Staatsbibliothek). Informacja pochodzi od W. Starka z Uniwersytetu w Marburgu. Por. M. Derc, M. Żelazny, *Nieznamy poemat filozoficzny Józefa Władysława Bychowca*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici”, Filozofia XIV, Nauki Humanistyczno-Społeczne 1993, z. 250, s. 114.

tego wielkiego męża, więc nie mogłem przewieźć tego na sobie, żebym nie opisał życia jego i metody”⁶. Dalsza część rozprawy, poza kolejną wzmianką o osobistej znajomości z Kantem, zawiera także informację o długości studiów odbytych w Królewcu: „Czas dwuletni przepędzony na nauce na uniwersytecie królewskim poczytuję za najmilsze w moim życiu chwile. Poznałem męża [tj. Kanta], który tak żył, jak nauczał; który nie żył, jakby mu się żyć chciało, pobudzonemu pożądlivością zmysłową, ale jak chcieć był powinien podług ustaw ściśle wyrozumowanej moralności. Przyświecał on nauką i przykładem, przenosił dobrą wolę i poczciwość nad świetne talenta i czyny znakomite”⁷.

Wiadomo, że w latach 1806–1809 Bychowiec brał udział w wyprawie Napoleona na Rosję i Austrię oraz że od 1810 do 1811 roku pracował w Warszawie w Ministerstwie Sprawiedliwości u ministra Feliksa Łubieńskiego⁸. W roku 1812 brał udział w wyprawie Napoleona na Rosję jako kapitan (pełniąc funkcję adiutanta) przy królu neapolitańskim Joachimie Muracie⁹.

Po powrocie z wojen napoleońskich osiadł w Warszawie, gdzie od roku 1813 pracował jako prywatny nauczyciel¹⁰. Trzy lata później, w roku 1816 podjął starania o uzyskanie katedry filozofii w nowo utworzonej Szkole Głównej (Uniwersytecie Warszawskim). Niestety, jego kandydatura nie zyskała przychylności komisji, która w skandalicznych okolicznościach wybrała całkowicie nieznanego nikomu i niedoświadczonego nauczyciela licealnego Adama Ignacego Zubellewicza (Zabellewicza). „Kiedy delegacja ogłosiła wezwanie do uczonych, aby się zgłaszali z dowodami kwalifikacyjnymi, do zajęcia katedry uniwersyteckiej – pisze o tych wydarzeniach Bieliński – z Wilna przystali dowody Bychowiec i Szymkiewicz. Bychowiec był osobistością dobrze znaną w Warszawie z czasów Księstwa, a jako wykwalifikowany prawnik miał nawet i pewne zasługi przy wprowadzeniu kodeksu Napoleona. Był doktorem filozofii, autorem i tłumaczem dzieł filozoficznych – słowem wśród innych kandydatów, a kilku ich było, powinien być, tak nam się zdaje, pierwszym.

⁶ J. Bychowiec, *Sztuka zapobiegania chorobom*, Wilno 1843, s. XXIII–XXIV.

⁷ Tamże, s. 114–115.

⁸ S. Orgelbrand, *Encyklopedia powszechna*, Warszawa 1860, t. 4, s. 716–717. Por. *List do J. Römpera...*, wyd. nin. s. 24.

⁹ L. Łukasiewicz, *Rys dziejów piśmiennictwa polskiego*, Poznań 1860, s. 729.

¹⁰ *Dykcyonarz biograficzny powszechny*, Warszawa 1851, s. 210.